

A

KÉRDÉSEK

KÉRDÉSE.

ÍRTA

M O C S Á R Y L A J O S .

PEST, 1866.
K I A D J A R Á T H M Ó R.

Ne gondolja senki hogy falra festett ördöggel veszekszem, ha – ez alkalommal csak nemzetiségünk szempontjából – a Reichsrathról akarok szólni. Minden oda mutat, hogy Bécsben nem érnék be az 1848-iki törvények revisiójával, hanem azt követelik tőlünk, hogy fogadjuk el a birodalmi képviselőtestületét. Mert az egységes birodalom s a birodalmi ügyek ügynevezett alkotmányos kezelése Bécsben még mindig uralkodó eszme s úgy tekintetik mint az egyedüli alap a kiegyenlítésre.

A vásár mindenestre kettőin áll s azért híjába mondaná bárki, hogy nálunk nincs ember ki kész volna a Reichsrathot elfogadni, ha a másik fél úgy tartja folyvást élőkbe mint az alkunak feltételét, A míg ez így áll, addig a Reichsrath kérdése mindig szőnyegen marad s miután nem tudhatjuk előre, miféle phasisokon fog ezen alku keresztül menni, a Reichsrath el vagy el nem fogadását nem lehet úgy tekintenünk mint egy meghaladott szempontot.

Egyébiránt, igaz hogy e perczen nincs nálunk oly párt, mely a Reichsrathot felvinné programjába, de ha visszatekintünk a legközelebb elmúlt évekre,

nem tagadhatjuk hogy hazánkfiái közt is találkoztak olyanok, kik ezen végletre is elszánni látszottak magukat. Isten tudja a szívek és vesék titkát; meglehet hogy maguk az illetők is megtértek, de meglehet – mert sok mindenfélén keresztül mehetünk még – hogy adandó alkalommal ismét felemelhetnék fejüket.

S midőn a Reichsrathról szóllunk, nem csak ama nagy testületet kell alatta érteni, melyet az octoberi diploma és a februári pátens alkotott, hanem érteni kell minden olyan nagyobb és kisebb testületet, mely annak helyét pótolná, mihelyt képviselet alapján jönne létre s mint képviseleti testület tanácskoznék s határozna az összes közös birodalom legfontosabb ügyei felett, olyformán, hogy legsarkalatosabb jogunk – az adó és katonaadás joga, országgyűlésünktől elvétenék s általunk csak a birodalom másik részének befolyásával gyakoroltnék.

Egyik is másik is megsemmisítené a magyar korona területének önállóságát s a magyar állam eszméje, századok óta követett politikánknak alapja, elenyészne. De ezenkívül végromlását vonná maga után a magyar nemzetiségnek is. S ez utóbbit tartom én a legnagyobb veszedelemnek, mert időjárával, a sorsnak kiszámíthatlan változásai folytán, talán feltámadhatna még újra a magyar állam, mert erős gyökereket vert a történetben, de a meggyengült és sarkaiból kiforgatott magyar nemzetiség elenyészhetné végképen vagy legalább oly alacsony fokra sülyedhetne, hogy a magyar állammal nem volna többé azonos s annak lelkét nem képezhetné.

Azt mondja talán egyik másik, hogy ez agyrém, mert korunkban egy erősen kifejlett nemzetiségnek elenyésztere gondolni sem lehet s ha annak ér-

zelme valóság és nem felkapott divateszme, ha történelmi jogosultsággal bír s nem függ egyedül a levegőben mint Mohamed koporsója, akkor megsemmisüléstől tartani egyáltalában nem lehet.

Ennek ellenében csak egy nagy történelmi tény utalok, s ezen nagy tény saját történetünkben fordul elő. A múlt század második felében a magyar nemzetiségnek élete csak egy hajszálon függött. A nemzetnek legegőbbkelő osztálya nem tudott beszélni magyarul, irodalmunk nem volt, az összes műveltség iránya idegen volt, a tanácsstermekben egy holt nyelv volt kizárólagos tanácskozási és ügykezelési nyelv. Ily általánosan ismert tény ellenében megszűnik minden okoskodás. Örökre rettentő példa gyanánt állhat előttünk e tagadhatlan tény.

Hasonló eset beállhatna ismét, mert a németiség ellenünkben folyvást támadó állásban van; a birodalmi központosítás egyértelmű a germanisatióval; a németiség pedig egész megátalkodottsággal törekszik terjeszkedésre s a kultúrának keletre vivése a németiségnek 'legyőzheti en rögeszméje.

Ennélfogva nem lehetlenség mert történelmi tény a magyar nemzetiségnek elsülyedése, nem agyrém, de indokolt félelem, hogy ha önmagunk szolgáltadjuk kezébe a leghathatósabb eszközt, a németiség a magyarság megsemmisítésére fog jövőben is törekedni és pedig sikerrel.

Ily körülmények közt nem lehet eléggé résen állanunk; nemzetiségünket megóvni s minden megtámadás ellen védelmezni legfőbb kötelességünk.

E kötelesség érzete készletet, hogy gyenge számmal bár, törekedjem kimutatni, miért és mi

módon fenyegetné romlással a Reichsrath legdrágább kincsünket, nemzetiségünket.

Sokat írtak már a Reichsrathról, de a tárgy nagyságához mérve nem volt még tüzetesebben tárgyalva. Bármilyen röviden fejezzem is ki nézeteimet, nem férnek egy hírlapnak szűk keretébe. Egyébiránt a szőnyegen levő kérdések nagy terjedelméhez képest, csekély mérvű jelenleg nálunk a discussio. Terjeszszük az eszméket minden utón, hogy a vélemények súrlódása által izmosodjék a közvélemény. Ha visszagondolunk az 1848-at megelőző korszaknak alkotmányos küzdelmeire, igen halavány a mostani vitakozás a közügyek felett az akkorinak élénkségehez képest. A pártfőnökök lehetnek tartózkodók nyilatkozataikban, de vannak dolgok, melyek felett szükséges hogy magával tisztában legyen és hatályosan nyilatkozzék a közvélemény. A sajtónak feladata ezt elősegíteni; a hallgatásnak és agyonhallgatásnak ideje lejárt, mert inntova a verebek is csiripelni fognak a háztetőkön a legfontosabb kérdésekről.

Bocsásson meg az olvasó, ha mielőtt kitézött tárgyamba bocsátkoznám, elmondom röviden némely gondolatimat jelen helyzetünkről általában. Mindenkünk azzal fekszik le most s arra ébred, hogy tűnődik hazánk állapota, helyzetünk felett; nem lesz tán terhére az olvasónak, ha oly tárgyakkal foglalkoztam, melyektől különben sem tud menekülni, melyekről vagy beszél maga s hall másokat beszélni vagy olvas vagy gondolkodik, de a melyektől egyáltalában nem bír szabadulni.

I.

Nem ismerik e nemzetet, kik azt hiszik hogy elszakadási vágyakat táplál folytonosan keblének fenekén. Hova legyünk e nagy lom nemzetiségi kérdéssel, mihez fogjunk csekély számunkkal? Azt hiszik, hogy egy nemzet ezredéves lét után, a sorsnak keserű csapásai után, ideálokön nyargal s nem bírja felfogni helyzetét!

Mivel tudjátok bebizonyítani elszakadási törekvésünket? Menjetek végig történetünkön azon időtől fogva midőn a nyugathoz és a Habsburg-házhoz kötöttük sorsunkat. Számos forradalmainkon az elszakadás veres fonala-e az mi végig vonul? Nem. Valahányszor kimondották őseink, hogy el akarnak szakadni a dynastiából, az nem volt egyéb mint a kétségbeesés szózata, de kitűzött cél nem volt soha. Mindenkor csak a nemzet törvényes szabadságának helyreállítása volt a cél, elszakadás soha. Rákóczy Ferenczet hozzátok fel? De volt-e egyéb a Rákóczy-forradalom, mint a korábbiak folytatása. April 14-két említitek? Mi volt az egyéb, mint a végelkeseredés kétségbeesett lépése; még az se, csak egy forradalmi rendszabály, mely súlyt adjon a népfelkelésnek. Azt gondoljátok hogy a világ elbámult a forradalomnak

ezen vakmerőségén? Korántsem. Emlékezzék vissza bárki a külföldi sajtónak akkori magatartására. Fel se tűnt különösen az egész, mert nem tekintetett egyének mint az elkeseredés következményeinek; mindenki ahhoz nyúl szorultságában, a mi kezeügyében van.

Mi, kiknek ősei 1527-ben önként az ausztriai háznak adták át a koronát, mert utálatos volt előttük a sokkal kényelmesebb török uralom s mert ellenállhatta - nul vonzotta őket a nyugati keresztyén civilizatio; kiknek ősei 1687-ben önként adták át a dynastiának az örökös királyság jogát, lemondván az aranybulla záradékáról; kiknek ősei önként fogadták el a pragmatica sanctiót, megvédelmezték a dynastia utolsó sarját; ellentállottak a francia forradalom csábjainak s Napóleonnal szóba se állottak; kiknek atyái, kik magok 1848-ban egész Európa példája ellenére forradalomra nem gondoltak s kigúnyolták a pesti forradalmi tüntetést, mi mondom apraja nagyja elszakadási vágyakkal vagyunk eltelve, javíthatlan rebellis faj vagyunk!

Lehetetlen volna-e hát, hogy egymást valahára megértsünk s a teljes bizodalom bennünk gyökeret verjen? Képtelenség.

Nincs a világon szebb ország mint az ausztriai birodalom. Gazdag föld, változatos terület és éghajlat melyekben a természetes szépségének bája tetőpontot ér; mindennemű szellemi képességgel ellátott népek, gazdag történeti múlttal s tele pezsgő életerővel: minden feltétel meg van arra hogy e föld virágzó s e sok nép boldog legyen, csak egy átok súlya nyom el fejlődést és boldogságot egyaránt,

Csalatkozik ki azt hiszi, hogy ezen nemzetiségi nyüzsgés, ezen ziláltság mely a birodalmat e pilla-

natban oly sajátságosan jellemzi, a felozslás magvát hordja magában, hogy az nem más mint egy nagy-szerű forrás, mely a régi elemek szétbomlásából eredvén új vegytani képződésekben fog véget érni. Nem más az mint a népekben rejlő életerőnek pezsgése, a legnemesebb motívumoknak felgerjedése, az erkölcsi erőnek az anyag felébe emelkedése, fényes diadal a kornak kikürtölt anyagisága fölött.

Nincs itt szó felbomlásról. E föld paradicsommá válik, e sok nép boldog lesz, nem kell ide semmi más, csak egy kis belátás és melléje jó akarat.

Belátás mindenekelőtt. Belátása a magyar nemzet jellemének és helyzetének. Belátása annak, hogy lehetetlen e nép kebeléből kiirtani a szabadsághoz és nemzetiséghez való ragaszkodást; belátása annak, hogy e nép szabadság és nemzetiségért való lelkesedésében egy oly kincs rejlik, melyet az emberiség, a birodalom, a dynastia javára a legnagyobb mértékben lehet értékesíteni.

ítéljenek bár miként felőlünk más nemzetek fiai, korholjanak ázsiai tunyaságunkért, csekély műveltségünkért, talán makacsságunkért, annyi bizonyos, hogy kell bennünk mégis lenni valaminek, mi annak elismerésére késztet mindenkit, hogy e faj nemes faj mindenetre. És mi lehet ez? Nem más mint bizonyos nagylelkűség, mely a föld és anyag minden javait alája helyezi a szabadság és nemzetiség birtokának. Ez az a mi teszi azt, hogy a mi bátorságunk a harcban nem pusztá bátorság, mely a nemesebb állatban se hiányzik, hanem hősie jellemet ölt; ez az egyedül a mi minket arra késztet, hogy a polgárisodás terén el ne maradjunk mások mögött. Minket iparkodásra nem késztet csupán az anyagi szükség s a kényelem

vágya nem volna elégséges ösztön arra, hogy előre törjünk mindennemű haladásban. Jó földünk és gyér népességünk mellett mi jó formán mentek volnánk az éhségtől nagy iparkodás nélkül is, de ha jól meggondoljuk, micsoda indokok adtak haladásunknak lendületet, azt fogjuk találni, hogy ezen indokok legfőbbike a nemzeti becsület. Szégyen hátramaradni, ezt monda Széchenyi s mi eltökélttük magunkat kilépni a pályatérre. Sajátságos ez uraim, de igaz. Nem volna-e vétek elnyomni e törekvést, szárnyát szegni ezen nemes felindulásnak? Vegyétek el tőlünk nemzeti önérzetünket s annyi bizonyos, hogy a magyar faj tespedésbe sülyed, s milliók lesznek közönyösek az emberiség magas céljai iránt.

Akarjátok, hogy a birodalomnak fele melyet mi lakunk, felvirágozzék, ne bántsátok a magyarnak szabadságát és nemzetiségét. Nézzétek előítélet nélkül azon haladási vágyat, mely bennünk létezik s mely a lefolyt sanyarú évek alatt se bírt csökkenni, átlátjátok hogy e vágy elég erős arra, hogy e hazát mostani nyomorult állapotából kiemelje; csak az akadályokat hárítsátok el. E haladás, e fejlődés valódi lesz és életszerves; ha minket elkorcsosítottok, teremthettek millió hitvány eszközöket, csinálhattok e hazából szabad tért kizsákmányolásul idegenek számára, de életerős, tette kész és lelkes védői nem lesznek itt se a birodalomnak se a dynastiának. De ha mind a mellett is jobban megfelelne ízlésteknek az hogy elkorcsosítás útján csináljatok magatoknak szabad tért e hazában, ki tudja célzt értek-e; a vásár még mindig kettőn áll.

Valahányszor el akarták nyomni a magyar nemzet szabadságát, a kísérlet mindég roszul ütött ki s

következései nem csak mi ránk de a támadókra nézve is gyászosak voltak. Valamennyi forradalmunk, habár megviselt is bennünket, mind azzal végződött, hogy újból megerősítettek a nemzet szabadságai. A bécsi, linczi, nikolsburgi valamint a szatmári békekötés mind kiáltó bizonyosság, hogy nem értek célra midőn kényszerítették a nemzetet jogait fegyverrel védeni. Jósef császár halála előtt maga semmisítette meg törvénytelen rendeleteit s II. Leopold alatt diadalát ülte az alkotmányosság; Ferencz császár és király 1823-ban szintén próbát tett a törvények mellőzésével, de csakhamar azt mondta: *doluit paterno cerdi nostro*; 1825-től 1848-ig ellenezte a kormány minden törekvését hogy a régi tespedésből, mely a kormányra nézve igen kényelmes volt, kiemelkedjünk. A vita mind élénkebbé vált, végre forradalomra kényszerített a kormány, diadalmaskodott s épen most vallotta teljesnek vélt győzelmével a legnagyobb kudarcot.

Minden kierőszakolt forradalom után nyert diadalai közt hazánkban 1849-ben volt a bécsi kormány győzelme legteljesebb. Készen volt valahára a rég-óhajtott *tabula rasa*, lehetett rá róni a mit tetszett. És hát mivé tették nemcsak hazánkat, hanem a birodalmat!

Nem akarom részletezni, hangosan kiáltanak a tények.

A győzelem iszonyú drága volt, de a költség nem térült meg, mert a kísérlet, az egységesítés útján kényelmesebbé könnyebbíteni a birodalom kormányzását s mint hamisan vélték ez által emelni a birodalom hatalmát, teljesen meghiúsult.

Egy-egy bukott miniszter, állambölcész, talán azt mondhatná: egy birodalom életében nem számít egy

pár évtized, nagy átalakulás nem történhetik meg nagy krízis nélkül, kitartás, türelem! Az egyedüli akadály, a magyarok ellenzése, végre is meg fog törni, meg kell őket „puhítani”.

Nincs rá semmi kilátás, hogy e tekintetben célét érni lehessen. Mert a leghathatósabb eszközök használata után sem látszik eddig semmi jele a megpuhulásnak.

A jövőbeli történetírásnak felette érdekes tárgya lesz és örökre emlékezetes marad eseményeinknek évlapjain az 18⁵⁹₆₀-iki év, melyben oly élénk felbuzdulás támadt egyszerre mint ellenhatás a nemzet minden rétegeiben. Ezen mély és benső szívmelegségre mutató mozgalom, mely habár „tüntetésekben” nyilatkozott, a legnagyobb komolyságot árulta el, egyszerre halomra döntötte azoknak boldog reményeit, kik a megpuhításra törekedtek s annak szép előmeneteleit vélték már láthatni. A letiport nemzetet ez időben még azon fájdalom is érte, hogy sorba dőltek ki legjelesebb fiai; de ennyi szenvedés és fájdalom mellett, a nagy halottak torában vidoran jelent meg a gyászoló gyülekezet felett az új életre ébredés géniusza. A sok esemény közt csak egyet említek e korból, mint különösen jellemzőt. Egy üres frázis jelent meg – „a tudománynak nincsen háza” – s a nemzet meglapult erszényéből monumentális palotát emelt a tudománynak, azaz a magyar nemzeti-ségnek.

Az 1860-diki év vége felé bekövetkezett az, minek nem lehetett elmaradnia. A kormány kimozdult állásából. Egyszerre ötvenkét megye kezdte el mintegy varázsütésre a régi nótát épen úgy mint ha csak egy hosszabb juristitiumot tartott volna. Báró

Demanx kürtjére emlékeztet ez, melybe a nagy hideg miatt a nóták befagytak s a mint az idő felemelegedett, magoktól megszóllaltak. Csakhamar következett az 1861-diki országgyűlés, melyben kitűnt e nemzet fiaiban „két lélek s egy gondolat, két szív s egy dobbanás,” melyen létrejött egy oly okmány, mely legnagyobb és nevezetesebb nemzeti emlékeinkhez tartozik – Deák fölirata.

A tizenkét éves puhítási törekvéseknek ez volt eredménye. Bár azóta ismét folytonos szenvedésre és nélkülözésre voltunk kárhóztatva, legkevésbé se csökkent a nemzetnek erélyes ragaszkodása elveihöz. Az említett három évnek – 1859/61 – emléke folyvást élénk maradt s ma minden perczben megessik hogy midőn a 61-diki országgyűlésről beszélünk, azt mondjuk: tavaly. Nem is fogjátok soha kitörülni lelkünkéből e korszaknak emlékezetét. Lánczszemet képeznek korábbi történetünk és a jövő között; az új nemzedék, mely nem látott semmit saját szemével a régi dolgokból, kegyelettel fog rajtunk csüggeni.

De ezen újabb éleményeink mellett nem ment feledésbe múltunknak dicső és szenvedésteljes története és nem is fog soha. Ha ezt óhajtják elérni, szedjék össze s hányják tűzbe az utolsó Kis Tükörig mind azon könyveket és iratokat melyek a magyar nemzetnek történeteiről szóllanak s állítsák rögtönítélő bíróság elébe mind azon apát, ki fiának Atilláról, Árpádról, a Hunyadyakról beszél. Szedjék össze és hányják tűzbe az öreg Corpus Jurist, a hol csak egy példánya található, mert habár nekünk nincsenek roppant gót templomainak, hogy bennök nemzeti művelődésének történeti emlékeire mutathassunk, ezen

írott és szívünk mélyébe vésett emlékek szívósabbak és ellenségeinkre nézve aggodalmasabbak.

Nemzetiségünk legkisebb csorbát se szenvedett ezen elpuhítási kísérletek által s bátran mondhatjuk, hogy belterjében nagy mértékben gyarapodott. A mi más hazánkbeli nemzetiségekhez való viszonyainkat illeti, mostani állásunk hasonlíthatlanul kedvezőbb mint volt a forradalom előtt. Kezet szorítottunk azóta, nevezetes momentum, s az 1859-60-iki mozgalmaknak egyik legfőbb vívmánya. A nézetek tisztábbak lettek s mi kimondottuk, hogy se törvényhozásunk se társadalmi mozgalmainknak nem tekintjük többé feladata gyanánt azt hogy megmagyarosítsunk mindent e hazában, hogy nem kívánunk egyebet más ajkú testvéreinktől mint azt hogy ők is szeressék a hazát.

Abban bíztok talán hogy minden berzenkedésünk daczára is beállott nálunk némi lankadás, mely növekedni fog szükségesképen. Talán észrevettétek már ti és, hogy sokan aggódnak most nálunk az ifjúság miatt, mint a mely nem látszik bírni a korábbinak tüze és lelkesedésével. És ti ennek örültök kétségtelenül, mert ti ezt magátok részére az örvendetes jelenségek közé regisztráljátok; a mi nekünk bánat, nektek öröm; a mi nekünk aggály, nektek remény. Ne higgyetek ez ifjúságnak, mert a vér vízzé nem válik. Ez ifjúság mely most sokaknak túlhiggadtnak látszik, alvó oroszlány. Szokatlan jelenség – igaz – hogy napjainkban az idősebb emberek tüzeesebbeknek látszanak mint az ifjak; azelőtt az ifjúság rendszeren a szélső pártokhoz tartozott, most ellenkezőleg a mérsékeltbek felé látszik hajlani és látunk egyeseket kiknek túlhiggadtságát rősz néven látszik venni a közvéle-

meny. Mi lehet ennek oka? Az ifjúság mindég az uralkodó eszmékért lelkesül s azon férfúkhöz csatlakozik, kik az uralkodó eszmék zászlaját tartják kezükben. Mi jelenleg hazánkban uralkodó eszme? A kiegyenlítés. Micsoda eszközökkel folyik eddig annak alkalmazása? Passiv ellentállás, polémia, jogvédiratok. Ezek nem lelkesítő nem izgató szerek s az a ki jelenlegi mozgalmaink zászlóvivője s kihez az ifjúság mint mindenki oly pietással ragaszkodik, nem izgató, nem néptribun. Innen van mérsékelt hangulata. De az ifjúság nem tud félig felkarolni egy eszmét s innen van hogy gyakran túlságba megy; majd jacobinus, majd tömegesen megy a határra Valmy alá, majd jeunesse dorée. Ne aggódjék senki az ifjúság miatt, másrészt ne örvendezzen senki, mert mondom a vér vízzé nem válik. Legyen ma szükség reá s ez álmos ifjúság ott lesz, hol kimutatja helyét a hazafiúi kötelesség.

Ne éljetekek csalfa képzelgésben. Míg csak e nép nem fogja elfelejteni részint dicső részint szenvedésteljes múltját, soha se fog lemondani azon követelésről hogy szabad legyen és független államot alkosson. És míg ez így marad, mindaddig nem lesznek nyugodt napjai azoknak kik szabadságunkat s függetlenségünket lerombolni törekednek.

Belátás tehát, belátás mindenek előtt!

Sokat dorgált bennünket Széchenyi István az érzelmi politikáért. Sokszor állították úgy elő a mi buzgalmunkat mint hasztalan küzdekek haboknak az osztrák hagyományos állambölcsesség szirtfala ellen. És íme úgy látszik, hogy a dolog megfordítva áll ott, mert ama híres állambölcséségek rugója nem az ész, hanem a szenvedély. Szenvedély, mely

vakon viszi a birodalmat romlásnak, mely akadályoztatja abban hogy elérje azon kifejlődést, melyre hivatva van, mely folytonos haszontalan küzdésre kárhoztatja a népeknek legbecsesebb és a kifejlésre fordítható szellemi erejét.

Szenvedély ragadta a legújabb időkig a birodalom sorsának intézőit, az egybeolvasztás a germanisatio szenvedélye. Ez volt azon rögeszeme mely negyedfél századon át okozta folyvást legsúlyosabb szenvedéseinket s okozta roppant hátramaradásunkat, Csak akkor volt nyugtunk mikor ezen szenvedély csillapodott, akkor voltak legsúlyosabbak szenvedéseink, midőn a szenvedély új meg új lázas rohamokban lobogott fel.

Szenvedély volt az a mi a régi bécsi kormányt arra készítette, hol elnyomja nálunk a protestantismust, a vallásos fanatismus szenvedélye. Szenvedély volt az, mely eltörülni törekedett alkotmányos szabadságunkat, az absolut uralkodási vágy szenvedélye. Szenvedély volt az mi hátráltatta iparunk fejlődését, az irigység szenvedélye; szenvedély volt az mi hátrattotta szellemi és anyagi fejlődésünket, az elszakadási vágyból rettegés szenvedélye; szenvedély volt az mi a Bach korszak alatt példátlan nyomorra kárhoztatott bennünket, az egybeolvasztás és németesítés szenvedélye; szenvedély volt az mi a Schmerling-korszak alatt nyomorult kísérletek tárgyává alj ásitott bennünket, egy álalkotmányossági rögeszmének ideges szenvedélye.

Arra vagyunk-e örökre kárhoztatva, hogy a szenvedély uralkodjék felettünk s a józan ész számúzve legyen a birodalom sorsának intézése köréből. Hát soha se fogjuk egymást megérteni, soha se

ismerjük el a tényeket s bezárjuk szemeinket a vilá-
gosság előtt!

Nézzetek egyszer tisztán szemébe az igazságnak;
ne ámítsátok magatokat. Nagy ideje! Elég volt már
a vakoskodásból.

Értsük meg tisztán egymást. Mi elismerjük
hogy agyrém minden combinatio, mely az osztrák
birodalom felbomlására épül. Elismerjük hogy eldön-
töttük sorsunkat akkor, midőn őseink királyul vá-
lasztván I. Ferdinándot, végleg szakítottak a kelet-
tel s a nyugati államcsaládba olvadtak be. Elismer-
jük, hogy nekünk az örökös tartományok társasá-
gában kell haladnunk a civilisatio útján. Tagadjuk
hogy negyedfél százados együttélés alatt számos for-
radalmainknak indító oka az elszakadási törekvés
volt s ragaszkodunk azon állításhoz, hogy mindig
csak akkor fogott fegyvert a nemzet független állami
életének és szabadságának megóvása végett, midőn
arra kényszerítve volt.

Ismerjétek ti el viszont, hogy hasztalan minden
törekvés függetlenségünk elnyomására s alkotmányos
jogaink s nemzetiségünk eltörlésére, mert a kísérlet
mindenkor balul ütött ki ti rátok nézve, bár mi is
megszenvedtünk miatta. Ismerjétek el, hogy a hosz-
szas örökösen megújult kísérlet csak azt eredményezte,
hogy a birodalomnak fele félbarbárságban maradt js
a birodalom ereje ki nem fejlődhetett; ismerjétek el,
hogy mindaddig nem fog a birodalom megerősödni s
nem fogja kellő helyét elfoglalni a külföld ellenében,
míg nem fogjátok teljesíteni jogos követeléseinket.

Akkor, de csak is akkor, meglesz a „kiegyen-
lítés.”

II.

Hogy állunk e perczben a kiegyenlítés kérdésével? Véleményem szerint a helyzet lényegében, most is az mi évek óta s a kérdések kérdése most is az: a Reichsrathba menni vagy nem menni;

A megváltozott körülmények, a Lajtán túli alkotmányosság, a közös ügyek, – ezek az uralkodó phrásisok, de a kérdés magva mindég csak a Reichsrath.

Azt hiszik sokan, azt akarják velünk elhitetni, hogy ezen szóval – „a birodalom megváltozott körülményei” – meg van mondva minden. Én azt hiszem hogy nincs vele semmi megmondva. Miben változtak meg ezen „körülmények”, valóság volt-e mindez ideig azon alkotmányosság melyről beszélnek? Mi közünk nekünk a Lajtán túli tartományok megváltozott körülményeihez? Lehet-e ezen állítólag megváltozott körülményeknek valódi és nem erőszakolt értelmű befolyása a mi állapotainkra?

Ha valóság az, hogy túl a Lajtán igazán és végképen lemondottak a korlátlan uralkodás módjáról, mi annak csak szívünkéből örvendhetünk, mert ez annyit tesz, hogy a régi rögeszmék elűzettek, s nekünk nem lehet többé attól tartanunk hogy oly em-

berek fogják intézni a birodalom sorsát, kik szívük-ből utálták a szabadságot s azt fialunk túrni nem akarták. Ha valóság az, hogy a szabadelvűség ott uralkodó eszmévé vált, annak mi csak örvendhetünk, mert nem tarthatunk többé attól, hogy nálunk az obscurantismust fogják táplálni akarni s ha a megváltozott körülmények alatt ezt értik, akkor szent a béke közöttünk.

Idáig nincs a „megváltozott körülmények” ellen semmi kifogásunk.

De ha ezen kifejezés alatt azt értik: te Magyarország mondj le függetlenségedről, mert az octoberi diplomában az áll, hogy ezután közösen és alkotmányosan fognak ez s ez ügyek kezeltetni; ha annyit jelent: te magyar nemzet tanulj németül mert ezután Bécsben országgyűlés fog tartatni s azon neked is meg kell jelenned, akkor igen is van kifogásunk ellene.

Hogy a Lajtán túli állapotok ránk nézve nem voltak közvetlen befolyással, bizonyítja eddigi együtt-létünk története.

Volt idő, midőn az örökös tartományoknak is voltak alkotmányos intézményeik, midőn a cseh, morva, ausztriai rendek tanácskoztak, határoztak szóval az akkori idők szellemében alkotmányos jogokat gyakoroltak. Ugyanakkor hogy a baj még nagyobb legyen, fenállt a római szent birodalom is, a Lajtán túli tartományok annak kiegészítő részeit képezték s az uralkodó minden egyéb lehetett, csak egy összpontosított öszbirodalom fejedelme nem. Óriási volt a Habsburg-ház uralkodói pálczája alatt levő országok complexuma, ezen országok megfértek egymás mellett s a dynastia hatalma oly nagy volt, hogy túlhatal-

mássága ellen fentartani más országok és dynastiák szabadságát és függetlenségét – ez volt az összes európai politikának feladata. A fehérhegyi ütközetben Csehország elvesztette alkotmányos jogait, elvesztették utána a többi tartományok, de ennek Magyarország kormány formájára s országos dolgaira nem volt semmi befolyása, a viszony közöttünk az maradt mi az előtt s a dynastia folyvást azon állást foglalta el az európai állam-rendszerben melyet elfoglalt azelőtt. Tehát az alkotmányos Magyarország megfért az alkotmányos örökös tartományokkal s megfért az alkotmány nélkül kormányzott ugyanazon örökös tartományokkal.

Mit változtat az a mi országos ügyeink kezelésén, ha Ausztriában ezután nem pátensek hanem országgyűlési határozatok útján fognak hozni törvényeket; ha a helyett hogy eddig elrendelte maga a kormány a katonáállítást és az adót, ezután egy szűkebb Reichsrath eleibe budgetet terjeszt s ezen Reichsrath által szavaztatja meg az országos szükség fedezésére szánt összegeket.

Mindezek a birodalom Lajtán túl eső részének belügyei, melyekhez nekünk nincs semmi közünk. Ha ők ezen formák alatt jobban fogják magukat érezni, mint az eddigiek mellett, annak mi csak örvendeni fogunk, de ránk nézve mind ennek csak annyiban lesz befolyása, a mennyiben nem lesz a Lajtán túli rész az absolutismus és obscurantismus seminariuma s nem lesznek ott oly emberek a fejedelem személye körül kik ellenszenvet és aggodalmat tápláljanak lelkében a mi alkotmányosságunk és szabadelvűségünk ellen.

Ennyiből áll mindössze ránk nézve „a megváltozott körülmények” befolyása.

Ha azonban ezen phrásissal azt akarják indokolni, hogy menjünk a Reichsrathba, akkor ne beszéljünk megváltozott körülményekről, hanem mondjuk ki egyenesen a szót s mondjuk meg világosan: nem akarunk független Magyarországot, hanem központosított s egybeolvasztott Ausztriai birodalmat.

Kétségbevonhatatlan axiómaként szerepelvén a „megváltozott körülmények” ezen axiómának természetes corollariumai gyanánt tekintetnek a „közös ügyek.”

Voltak és vannak is nekünk az örökös tartományokkal közös ügyeink. A mennyiben léteznek, szemet szúrnak azok, előállanak önmaguktól, úgy hogy létezésüket tagadni nem lehet. Ezeket nem kell a megváltozott körülményekkel indokolni. De azokat, melyeket épen ezen körülményekkel indokolunk, csinálni kell és újból teremteni. És miként lehet azokat létrehozni? Egyedül egy mód van rá, tudniillik eddig gyakorlott jogainkból kell elvenni azt mit közre akarnak bocsátani. Más mód erre nincs.

Az octoberi diploma megmondja melyek ezen így motivált közös ügyek. Az adó és katonaadás jogát tőlünk el kell venni, hogy a közös ügyekhez tétessék át.

Valamint indokoltatnak a megváltozott körülményekkel a közösügyek, úgy indokoltatnak a közös ügyekkel az új (alkotmányos) formák. Ha nem csinálunk az octoberi diploma szerint új közös ügyeket, akkor semmi szükségünk sincs az új formákra.

Azzal kecsegtetnek, hogy új jogokat nyerünk, mert tetteleg és alkotmányosan folyhatunk be oly bi-

rodalmi ügyek intézésébe, melyek eddig tetteleg absolut módon intéztettek el.

De nekünk nincs a Reichsrathra szükségünk, hogy befolyhassunk a természetes és régen létező közös ügyekbe, mert régebben megvolt jogaink következtében, törvényeink értelmében jogunk és módunk is volt befolyjni azoknak intézésébe. Bírtuk az adó és katonaaajánlás jogát; törvényünk van rá hogy a birodalmi kormányra magyarok is alkalmaztassanak; országgyűlésünkön pedig mindenkor módunkban lett volna bíráló alá venni a birodalmi kormány politikáját. Ha mind a mellett nem gyakoroltunk kellő befolyást a birodalmi ügyek vezetésébe, azért történt, mivel jogaink tiszteletben nem tartattak, törvényeink mellőztek, részben pedig azért mivel magunk se szellőztettük úgy mint kellett volna országgyűléseinken a kormány összes politikáját.

Az 1848. III. 13. t. cz. a minket az „örökös tartományokkal közösen érdeklő viszonyok” tekintetéből egy újabb összekötő orgánumot is rendelt. Meglehet ezen mód elősegíthette volna a közös ügyek célszerűebb kezelését. Nem lehet mondani, hogy az ez utón nem sikerült volna, mert az új intézmények gyakorlatba sem vétettek. Már pedig annyi bizonyos, hogy a birodalom sajátságos viszonyainál fogva bármit tegyünk is, az csak kísérlet lesz és csak a gyakorlat mutathatja meg célszerű-e vagy nem egy vagy más intézkedés.

Szóval: nekünk új jogokra nincs szükségünk, mert csak a régiek ismertessenek el s gyakorlatukban ne gátoltassunk, mi azokkal beérjük; a mennyiben pedig új formák lehetnének szükségesek, azok csak az eddigiéknél módosításai lehetnek, de nem szükségesek.

gyökerestől felforgatni alkotmányunkat az által, hogy leglényegesebb alkotmányos jogainkat feladjuk.

Ismerjék el az 1848-iki törvényeket, A gyakorlat meg fogja mutatni, hogy nem kell más mód a közös ügyek kezelésére 5 hanem ismertessenek el őszintén s tartassanak meg mind két részről híven és becsületesen. Semmivel sincs indokolva azon állítás, hogy ezen törvények lehetlenné teszik a birodalom nagy hatalmi állását, hogy csonkítják a fejedelmi jogokat, hogy az örökös tartományok jogaiba vágnak. Mi igen is másként akartuk rendezni kormányunkat 1848-ban mint volt azelőtt; elakartuk törölni a dicasterialis slendriánt s parlamentaris formák mellett alakítottuk át kormányrendszerünket. De mind ez a mi belügyünk, mi köze hozzá másnak; mit árt az például a Lajtán túliaknak? Több jogokat mint melyekkel bírtunk szemben a fejedelemmel, nem követeltünk s nem nyilvánítottunk semmi inteniót az örökös tartományok jogaiba vágni. Maradtak volna a régi formák vagy jöttek volna életgyakorlatba a 48-iak, ez nem változtatta volna semmiben állásunkat szemben az örökös tartományokkal; mi, valamint meg voltunk velők együtt egy kalap alatt azelőtt, úgy megmaradhattunk volna mint parlamentaris kormányú alkotmányos ország, habár ők a régi modorban maradtak volna mint alkotmány nélküliek. Hasonlóképen megmaradhatnánk mint alkotmányos ország velők mint szintén alkotmányos országgal. Megmaradhatunk akkor, ha ők velünk szemben a szűkebb Reichsrath aegise alatt egy állammá alakulnak és úgy is, ha több csoportokba alakulnak vagy maradnak a mostani tartományi felosztás mellett.

Ha valóság ezen szó – a Lajtán túli alkotmányos-

ság – akkor nem jelenthet annyit hogy velünk együtt *egy* közös parlamentben akarnak ülni, hanem annyit hogy ők is azt akarják: nihil de nobis sine nobis. Csináljanak szabad institutiokat községben, megyékben (nevezzék Graunak, Districtnek vagy bárminek, nem kívánjuk hogy hozzák be a mi formáink szerint a Comitatswirthschaftot, melyhez azonban kegyes engedelemmel mi továbbra is ragaszkodunk) pusztítsák el a bureaukat, a Diaetenclassékat, az egyenruhás Kreis- és Bezirks-Commissäreket; legyen nekik is önálló s nem mással közös országgyűlésük, melyen gyakorolják az adó és katonaadás jogát, bírálat alá vegyék a kormány politikáját s feleletre vonhassák a minisztereket: akkor alkotmányosak lesznek ők is mint mi. Akkor azután nem lesz szükség Centralparlamentre, nem kell definiálni, codificálni s ezer §-ba foglalni, hogy azután összeveszhessünk egy betű felett, a közös ügyeket; nem kell beszélni, „megváltozott körülményekről.”

Egy alkotmányos nép se kezdette azon alkotmánya épületét hogy előbb a tetőt csinálta volna azután a falakat. Ha visszanezünk a régi alkotmányok eredetére, mindenütt csak azt látjuk hogy a személyes szabadságnak szerettek mindenek előtt garantiákat. Az angol Habeas Corpus és a magyar Arany bulla egyaránt azon kezdi: Nemo nisi legitime citatus et convictus A parlamenti formák, census, választási törvények stb. . . . mind csak a tetőt képezik, de az alkotmányosság alapját a jól biztosított személyes szabadság és vagyonbiztosság teszi, mely szerint se fejedelem se tisztviselő ne sérthesse és háboríthassa a polgárt se személyében se vagyonában. Ezen kezdte a dolgot minden szabad nép s a valódi alkot-

Hiányosságának criteriuma mindenütt abban áll, hogy a nép ne tekintse a kormányt egy kívülre és felette álló hatalomnak, hanem maga kormányozza önmagát s a mennyire a társadalmi rend fentartása engedi, mindenki befolyjon a közügyekbe. Egyedül ily felfogás nevel szabad férfiakat, ez szüli a valódi alkotmányos szellemet, e nélkül pedig a legtudományosabban elkészült schemák s a legszabadelvűebben fogalmazott charták üres vázak maradnak.

Különös valóban, mi legyőzhetlenül irtózunk attól, hogy befolyást engedjünk másoknak ügyeink kezelésébe, ők pedig ettől nem csak hogy nem irtóznak, de követelik a maguk részéről hogy mi az ő ügyeikbe befolyjunk. Mi tagadhatlanul bírunk az alkotmányosság érzékével s irtózásunk bizonyosan ezen érzéknek kifolyása; hogy lehet az hogy ők kik szinte alkotmányos nép akarnak lenni, egy cseppet se irtóznak attól a mitől mi visszabrozadunk. Nemde méltán azt kell következtetnünk, hogy ők nem bírnak a valódi alkotmányosság érzékével. Hiszen ha nekünk áldozat közös kezelésre adni át olyan dolgokat melyeket eddig kizárólag magunk kezeltünk: nekik is hasonlóképen áldozat volna, vagy pedig nem becsülik semmire a legsarkalatosabb alkotmányos jogokat. Nekik épen oly féltékenyeknek kellene lenniök az ők saját jogaikra mint vagyunk mi a magunkéira, Nekik épen úgy kellene húzódnia a Centralparlamenttől, mint nekünk.

És hogy ez nem így van, hogy ellenkezőleg túl a Lajtán az alkotmányosságot a parlamenten kezdi s azt hiszik hogy ezzel minden meg van nyerve, hogy ezen parlamentet nem kizárólagosan óhajtják birni, hanem minket erőszakkal bele akarnak vinni: ez csak annyit jelent, hogy Lajtán túli testvéreinknek

fájdalom még fogalmuk sincs a valódi alkotmányosságról.

Nem csuda, ha annyi beszéd és kivált annyi hírlapi cikk után mint a mennyivel elárasztják Lajtán túli testvéreinket, fejük megzavarodott s a tömegek kik alkotmányos történeti előzményekkel nem bírnak s alkotmányos nevelésben nem részesültek, azt hiszik hogy ők egy idő óta valóban alkotmányos emberek s nincs meg bennök azon ösztön mely megmondaná nekik hogy mi ezen alkotmányosság voltaképen. Sok becsületes német és szláv nem foghatja fel miért nem akarjuk mi a közös alkotmányt elfogadni s haragszik ránk komolyan, hogy oly makacsul ragaszkodunk saját nézeteinkhez s lehetlenné tesszük az alkotmánynak „valósággá lételét.” Ámde azok, kiknek kezében van még mindég a birodalom sorsának intézése, igen jól tudják a mi vonakodásunk okát. Tudják ők hogy a „megváltozott körülmények” azaz a Lajtán túli tartományoknak adott alkotmányosság alapján követelt közös ügyek elismerése s alkotmányos parlamenti közös tárgyalása annyit jelent mint centralisatio és germanisatio.

Ámde tudjuk ezt mi is, legalább a többség; tudja; az értelmiség fel tudja fogni, a tömeg pedig érzi ösztönszerűleg.

De lehetnek olyanok is, kikre oly nagy hatást tett már is a hosszas szenvedés, hosszas vajúdás s a nem tágító lárma, hogy a sors kezét látják itt működni s fátumszerűséget látnak abban, mi nem egyéb mint a népek józan eszének egy időre való kizökkenése a rendes kerékvágásból.

Lehetnek köztünk is olyanok, kik azt hiszik hogy korunkban oly határozott irány, az államoknál

a nagyobb testekbe való összeolvadás, hogy hasztalan küzdés és így dőreség volna, ha mi ezen iránynak ellentállani törekednénk. Példákat idéznek, felhozzák a német egységi törekvéseket, Olaszország egyé olvadását, talán magát az eredélyi uniót is; legújabban a Spanyolországban nyilatkozó törekvés Portugállal egyesülni is feltűnt. Hozhatánk fel azonban ellenkező példákat is; magát Németországot, mely teljességgel nem látszik haladni az egységi cél felé; Belgiumot mely Hollandtól elvált; nálunk Horvátországot, mely nem igen látszik hajlandónak a velünk való szorosabb egyesülésre. Felhozhatjuk mi Keleten történik, hol a Dunafejedelemségek, Szerbia, Montenegro mind meg annyi részekre oszlás s önálló alakulás példáit mutatják. De hagyjuk ezeket.

Akadhatnak köztünk is, kik azt hiszik hogy azon élénk nemzetiségi törekvések, melyek Európa keleti felében napjainkban oly sajtóságos mozgalmat képeznek, s velők együtt a mi nemzetiségi buzgalomunk is, nem fogják kiállani az idő tűzpróbáját s előbb utóbb háttérbe fognak szoríttatni valóbb érdekek által. Felhozzák, hogy látott már a világ éhez hasonlót, még sokkal általánosabbat s élénkebbet – a vallásfelekezeti buzgalmat s az általa támadt mozgalmakat; megszűntek ezek, s meg fognak hasonlóképen szűnni a nemzetiségi villongások is. Azért ne ellenkezzünk a „históriai szükségességgel” s csupán nemzetiségünk miatt való szükkeblű féltékenységből ne akadályoztassak mások és magunk javát.

Én azt tartom, hogy nem szabad ily általános eszmékből kiindulnunk. Bízunk a sorsra azt a mi az ő körébe tartozik; mi magunk pedig végezzük

a magunk dolgát s teljesítsük magunk kötelességét. Ne képzeljük, hogy felülemelkedve a létező viszonyokon mintegy madártávlatból képesek legyünk nézni a folyamatban levő dolgokat. Igen könnyen csalatkozhatunk, ha consequentiákat akarunk vonni oly dolgokból, melyeket alig lehetünk képesek helyesen felfogni; bízunk az időre s a dolgok természetes és szükséges kifejlődésére a jövőt; addig maradjunk itt lent a földön s ne kalandozzunk a levegőben. Mundus se expedit.

Az említett gondolkodási irányok, ha nálunk is lábra kapnának, sok embert hajlandóvá tehetnének kibékülni a Reichsrath eszméjével. Bizonyos emelkedettséget láthatnának abban, ha eltérve a tömeg szűkkörű nézeteitől, „magasabb szempontból” tekintik a dolgokat és a kor nagyszerű mozgalmának árával haladnak az emberiségnek nagy céljai felé.

De hát oly kislelkűek és rövidlátók legyünk-e, hogy azon kínos vajúdás, melyben Ausztria egy idő óta létezik, azon képtelen állapot, melybe csak belátás és akarathány helyezte e birodalmat, ezen nyomorult kísérletek, ezen példátlan természetellenes állapot, melynek okvetetlen végét kell érni rövid idő alatt, úgy tűnjék fel előttünk mint fátumszerű történelmi szükségesség. Lehet-e örökké vagy sokáig is tartani még ez állapotnak; lehet-e feltenni észszerűleg, hogy a birodalom ügyeinek vezetői végtelenre akarják azt nyújtani s ne igyekezzenek megszabadítani a zátonyra vitt hajót? En azt tartom hogy képtelenség volna oly fátumszerűségét tulajdonítani e tömérdék elkövetett hibának, fonakságnak, hogy lemondjunk azon reményről hogy a természet előbb utóbb érvényre fogja emelni jogait, képtelenség volna a sors kezét látni abban, mi nem lehet más mint pillanatnyi eltérés a józan ész ösvényéről.

Ne adjuk meg tehát ily könnyen magunkat, mert az a lehető legnagyobb gyengeség volna. Ne kalandozunk magas régiókban, hanem nyúljunk keblünkbe; hazánk és nemzetiségünk iránt való hűség sokkal biztosabb kalauz lesz ezen tömkelegben, mint ama világpolgáris emelkedett észjárat, mellyel gondolják némelek hogy felemelkednek a helyzet színvonalára.

Mi tökéletesen kiesnénk szerepünkéből, ha elhagyván azon méltóságteljes politikai irányt, melyre a századokon át megóvott következetesség nyomott erkölcsi bélyeget, most egyszerre beállanánk őrjöngő tánczába azon kísérleteknek, melyeket a legújabb időkben színre hozott az osztrák politika. Századok óta a független magyar állam eszméje volt alapja összes politikánknak s megóvtuk azt annyiban, hogy habár a világ piacán hazánk saját firmája alatt nem szerepelt, megakadályoztattuk azt, hogy az örökös tartományok közé olvadjunk, fentartottuk idebent alkotmányos szabadságunkat s megóvtuk nemzetiségünket. A birodalomban semmi se maradt érintetlenül a kontárok kezétől; felforgattak, összezavartak mindent, megingatták mindenek alapját s nem látunk egyebet mint éktelen chaosát eszmék és szenvedélyeknek. Az egész birodalomban nincs semmi positiv, mint egyedül a magyar nemzetnek szívéhez nőtt államjog és legitimitás.

Omoljon össze tehát még ezen egyetlen szirt is, mely egyedül képes megtörni a felkorbácsolt hullámok habjait! Mi lesz akkor a birodalomból? Lesz benne oly zavar, melyet nincs hatalom mely valaha rendbe hozzon. Soha nem lesz vége a mostani kísérleteknek. Ott van Franciaország, kirúgta maga alól a történeti alapot, kétségbe vont mindent, felforgatott mindent s oly állapotba jutott, hogy mindég csak mától holnapra él,

örökké sínli a végbement forradalmat, örökké remeg egy új forradalom esélyeitől. Óhajtja-e magának Austria ez állapotot s ki bírná-e úgy állani mint Franciaország, melyet nemzetisége összetart és fentart külveszélyek ellenében. Van-e Austriának hasonló fenntartó eleme? Van-e nemzetisége? Nincs; de igenis vannak nemzetiségei, melyek benne épen a legrombolóbb elemet képezik, melyek ha van egy más valami, mi erősen tartsa egybe a birodalmat, igenis lehetnek a legérdekesebb és legélénkebb fejlődésnek eszközei, de magukra hagyatva okvetlen felosztásra vezetnek.

Becsülje meg Austria azon erős conserváló elemet, mely a birodalomnak legalább felét megóvta eddig s megóvhatja jövőben is azon szerencsétlen ingadozásoktól és rázkódásoktól, melyeknek színhelyévé vált legújabb időkben a birodalomnak másik fele. Maradjon itt legalább rendben minden, mert itt a főeszmék, melyek a tetteket szülik, rendben vannak s úgy ekézzék a rendet csinálni ott is legelőbb az eszmékben azután a viszonyokban. Legyen legalább az egyik fél nyugodalmas birtok míg a másik is rendezve lesz. De ne akarja e helyett felforgatni a rendet nálunk is s belevonni minket is az általános zavarba. Mi pedig ne nyújtsunk hozzá önmagunk segédkezet s ha már nem elég mindenikünknek az, hogy saját érdekünkben állásunkat kötelességünkhöz képest hazánk és nemzetiségünk iránt fel kell tartanunk, tekintsük az egész birodalom javát

Austriának magának is meg van saját történeti állása, minek akarja ez alapot kirúgni lába alól! Ezen történeti alap az úgynevezett dualismus. Háromszáz esztendőnél tovább megvolt ezen állapotban s állami élete nem volt dicstelen. Mióta van a legszánandóbb

állapotban? Azóta, hogy eltért a történeti alap ösvényéről s egységessé válni törekedett. Ily kézzelfogható eredmény még most se elég hogy kimutassa az egyedül helyes irányt melyet követnie keli?

Minek keres Austria új formákat, mikor a régiek megvannak s több mint három százados gyakorlat megmutatta, hogy életrevalók. Minek ez a központosítás, mely a legkirívóbb ellentétben áll a népek akaratára és génuszával? Minek ez az összeolvasztás, mikor a legnemesebb elemek megsemmisítésével volna csak létrehozható, melyek mind oda irányozhatók és fejleszthetők, hogy páratlan emelkedésre nyújtsanak segédkezet.

Miért kíván Austria utánozni más országokat, miért irigyli Franciaország és Oroszország sorsát, miért ignorálja tökéletesen a maga sajátságos viszonyait? Lehetséges-e hogy oly nivellirozott állapotot teremtsen magának, mint ama központosított s egyöntetű országokban léteznek? Oly emberi erő, mely ezt eszközölni képes legyen, nem létezik. Miért nem akar saját viszonyaihoz mért sajátságos létfeltételeket elfogadni? Hol van az megírva, hogy csak egy módja létezik az államok életének, hol van az megírva, hogy Austria saját eredeti mód és formák mellett ne létezhessek? A mód mely mellett Austriának fenn kell állania s egyedül állhat fenn, eredeti és sajátságos, mint sajátságos volt a mód, mely szerint a birodalom alakult, de hol van az megírva, hogy ezen mód lehetetlen?

Boldogtalan vakság, szerencsétlen szenvedély, mely félreismerteti a birodalom rendeltetését. Kövessük-e mi is a vakságot, a szenvedélyt? Nem. Teljesítsük mindenek felett kötelességünket. S ha

majd a sok sikertelen erőködés után megtér Austria rendeltetésének helyes felfogásához, ha majd a természet érvényre emeli jogait s eszmék és dolgok visszaesnek a rendes kerékvágásba: be fog bizonyulni hogy a mi állhatatosságunk és helyes ösztönünk fogja végre és kézbe szolgáltatni e labirintban Ariadne fonalát; ki fog tűnni hogy végre is nekünk kellett megmentenünk a birodalmat.

III.

A magyar nemzetiség szempontjából akarok, mint e munka kezdetén mondtam, a Reichsrathról szólni.

Közjogi szempontból a dolog tökéletesen tisztán áll s igen jól tudja mindenki, hogy elfogadni a Reichsrathot részünkről annyit jelent, mint lemondani alapjogainkról, odaadni az 1723-ki, az 1791 -ki törvényeket az 1848-ki törvények lényegével együtt, szóval: elállni attól, hogy Magyarország független ország s belenyugodni abba, hogy hazánk az ausztriai birodalomnak egyik tartománya legyen.

De ezenkívül a Reichsrathba menni annyit tesz, mint feláldozni nemzetiségünket.

Mária Terézia idejében úgy látszik felhagytak Bécsben a valamint legközelebb, úgy azelőtt is nem egy ízben elővett erőszakos egységesítési politikával. Az erőszak helyett más módot kísértettek meg próbául, váljon sikeresebb lesz-e ez mint a másik, mely gyakran hozott létre kellemetlen zavarokat. Erőtetés helyett édesgetni és szoktatni akarták Bécsbe a magyart s kezdték ezt a népnek magasabb rétegein. A kísérlet sikerült; e század elején – néhány jelesen meg itt-ott egy ösöntetű szitytyán kívül, kiről monda Berzsényi, hogy nemzeti romlásunkat „látja és kebelét szomorún

bezárja” – a magyar aristocratiának magasabb régióiban nem tudtak beszélni magyarul.

A mi Mária Terézia idejében sikerült a magasabb aristocratiánál, ugyanazt akarják most elérni – ha nem is Mária Teréziái kegyekkel – az egész nemzetnél az által, hogy Bécsbe szoktassák az embereket s oda vigyék a dolgot, hogy Bécs felé úgy irányozza szemeit minden magyar, mint irányozza tekintetét a muzulmán Mekka felé.

És hát sikerülne-e ezen törekvés a Reichsrath által?
Kétségen kívül.

Először is igen valószínű, hogy magasabb köreink recidiválnának a némettségbe. Az ember mindig fogékonyabb oly kór iránt, melyből még nem régen történt fellábadása. És jegyezzük meg jól, hogy az oly ember, ki nagyobb élvezetekhez szokott s ki előtt tárva az egész világ, mert pénze s mindenütt tekintélye van, – ha szíve s lelkiismerete egyben másban nem ad neki más irányt, természetesen húzódik oda, hol többet élvezhetni reményi. Gazdag és előkelő embereinket csak a hazafiúság s a nemzetnek meghallgatott esdeklése vonta el Bécsből eddig is, de sokan most is ott maradtak. Ide vonja, itt tartóztatja őket azonkívül a politikai élet, mely ingert s élvezet ad annak is, ki különben nem találna nagy gyönyörűséget a budapesti por és sárban. Sok ember vonult most az ország szívébe olyformán is, mint vonult bizonyos állat Orpheus után, miután a jó makkos fák is utána mentek a mese szerint. Képzeljük most már, hogy Pest nem az a hely többé, hol a hon atyái határoznak a nemzet sorsa és mindennapi jólléte fölött, hanem csak egy tartományi város, mint Brünn vagy – fájdalom, hogy ezt is idézhetjük – Lemberg, hol majd egy szomorú Provincial-Landtag jár kedélye-

sen a közügyek száraz malmában: ugyan fog-e valakit idevonni ezen politikai élet, sőt nem fog-e igen sokféleje se menni, már csak azért se, hogy inkább ne is lássa nemzete lealacsonyulását. Szomorú egy hely lesz akkor a mi Pestünk. Ellenben Bécsben, ott lesz az élet! Eddig is ezt nézte Eldorádónak minden élvsóvár, hát még akkor, midőn a kedélyes belváros, az elegáns Graben és Kohlmarkt, a nagyszerű Prater, meg a bájos Brühl és Hitzing, meg isten tudja micsoda élvezetek mellett ott lesz a teljes Reichsrath, még pedig nem a mostani deszkabódében, hanem díszes palotában, hol minden nap lehet majd hallani s látni, miként megy hajba Magyar Miska Német Miskával, miként törik a német nyelvet szabolcsi és szatmári Reichsrathjaink: ez oly nagy tréfa, oly nagy élvezet lesz, hogy tódulni fogunk Bécs felé. De azonkívül, ha nem vonzódnék is oda sok ember, különösen a magasabb körökből, ott keilend lennie mint Reichsrathnak, mint hivatalnoknak, mint ügyes-bajos embernek, mert hiszen ott fogunk határozni minden fontosabb dologban; ha már sokat kell ott időzni, miért ne tartson az ember állandó lakást, hisz a hely kellemes, az időt biz itt el lehet tölteni jól; meg hát kétfelé lakni mégis bajos, miért ne telepedjék le végképen is, hisz azért maradhat jó magyar; hiszen most már kibékültünk az osztrákkal; hiába, másként csakugyan nem lehetett, tehát most már nincs ok ellenségeskedni, sőt ha már benne vagyunk, találjuk bele magunkat egészen, így jobb lesz minden tekintetben. Bezzeg nem épít többé Pesten senki palotát, épít inkább Bécsben vagy gyönyörű környékén. Itt leszünk mi ismét, hol voltunk, elhagyatva, árván, egyedül; míg sokan, kiket csak a közélet izgalma vont ide, ott lesznek

ismét s tán nem egy még azt is fogja mondani: ismét itthon vágyunk.

A társadalom színe elvonul s utána vonul tömérédek vágy és törekvés; mert sokak előtt ellenállhatlan a csáb, mely vonz a társasági magasabb régiók felé. A vagyonosabb, a kitüntetettebb állást igénylő vonul a többi után, követi, sőt túlozza mind azt, mit eszményképeinél lát.

S ekkor azután nem lesz hatalom, mely megmentse aristokratiánkat a visszaeséstől azon szomorú nemzetietlen állapotba, melyben őt látni oly zokon esett a nemzetnek. Mit fog érni egyes jobbak lelkesége az általános ár ellen, mely sodor. Oly túlnyomóság mellett, milyennel bírnak és bírandnak a bécsi elegáns körök, az udvari élet és fény sokaknál ellenállhatlan vonzó ereje által, hol a bécsiek lesznek természetesen a kedveltebbek, a régiek: nem lehet Bécsben önálló magyar „társaság”, egybeolvad a többivel, inkább minthogy észrevegyék kisebb állását. De ha volna is, mi hasznunk volna belőle?

S éhez vegyük még azt, hogy ha dicséretes és eléggé nagyra nem becsülhető volt mágnási rendünk vissza-magyarosodása, de az egész még igen új dolog. Még csak most kezd náluk a magyarság valóban gyökeret verni, most kezdenek azon stádiumba jutni, hogy magyarok azért mert magyarok, s nem csupán azért mert hazafiak. Ez utóbbi annál nagyobb érdem ugyan, mert nem saját mulasztásuk akadályaival jár; de mi azt óhajtának, hogy a magyarság annyira otthonossá és természetessé váljék mindenütt, hogy a magyarsághoz ne kellessék hazafiúság, semmi küzdés, semmi áldozat. Valjon nem kerekednék-e felül ismét azon elem, mely oly rövid idő alatt – mert ilyen dolgokat általá-

nossá és gyökeressé varázsolni nem lehet – nem simult egészen a lelkesebb és jobb részi 1 ez. Nagyon is féltő, hogy úgy történék.

S akkor azután a magyar társas életnek le lesz szedve tejfőle. A nemzettől egy nagy részlete elesik, a nemzet életfájáról leszakad annak virága.

És a mint apad a nemzetiség, úgy fog apadni a hazafiúság. Lankadni fognak legtevékenyebb s egyszerűsmind leghatásosabb hazánkfiai, kik eddig minden haladási mozgalomnak élén állottak; a nemzet olyan lesz, mint a vezérét vesztett hadsereg. Ám emlegessük bár mennyit a democratiát, mert ez is a szabadelvűséghez tartozik, mert talán jó hírnevet akarunk általa szerezni a külföldön, – mintha a világ nem azt nézné, vagyunk-e erősek, vagyunk-e életképesek, hanem csak azt, miféle elveket vallunk-: ne tagadjuk, s miért is tagadnók, hogy tetőtől talpig aristocraticus nép vagyunk. Hiába! mi nem bízunk doctorok és professorokban; nekünk, valamint hajdan a nobiles bene possessionati kellett tisztviseleőkül, úgy most is azokban van legtöbb bizodalunk, kiknek nem csak szájukon hordott, hanem állásuk és múltjuk által feltételezett elveik és nézeteik nyújtanak a hazához való hűség iránt legtöbb biztosítékot. Óhajtjuk, hogy aristocratiánk legyen magatartásában democraticus irányú, de a nép viseltesség irányában aristocraticus indulattal. És ha vesszük nemzetiségünknek szorongatott állapotát s örökös küzdelemre való rendeltetését, e tekintetben aristocratiánk és az aristocraticus hajlamok oly fontos tényezők, hogy e tekintet maga elégséges arra, hogy az aristocratiát és aristocraticus hajlamokat nemhogy megsemmisíteni, de ápolni igyekezzünk. S ez így is van mindeddig, bármennyire vallja a democratiát nem egy nagy és kicsi aristocra-

tank. S azért, valamint kimondhatlanul fájt egy időben a nemzetnek a magasabb körök idegen szelleme, valamint a legnagyobb örömmel szemlélte e szellemnek javulását: nagy búsulás fogná el újra, ha a visszaesést kellene látnia. Óvjon meg ettől a magyarok istene!

De nemcsak legelőbbkelő osztályunk lenne a Reichsrathnak talán legelső áldozata, áldozatai lennének a többiek is, és végre minden írni és olvasni tudó. – Mi most ambíciója minden embernek, ki az ekétől szemeit felemeli? Az, hogy valami lehessen a megyén, felsőbb hivatalokban; hogy hivatal nélkül is szerepelhessen a megyén, politikai befolyással bírjon, elmeessen az országgyűlésre stb. Ez adja most nálunk az összes nevelési irányt, Ha a Reichsrathba megyünk, akkor valamennyi ambíciónak az lesz gyúpontja; akkor a Reichsrathba juthatás fogja megadni az összes politikai személyes törekvés és így az összes nevelés irányát.

Minden apa, ki fiából valamit nevelni óhajt, így fog gondolkozni: hol van az megírva, hogy az én fiam ne érje el a legmagasabbat, ne lehessen Reichsrath? ne vethesse szememre, hogy elhanyagoltattam vele annak egyedüli módját, taníttatom mindenekelőtt német nyelvre. Csak az a baj, hogy ezeknek a fiuknak igen nehezen megy fejükbe a német nyelv, mintha be nem venné természetek; de híjába, ennek meg kell lenni, s azért minél előbb fognak hozzá, annál jobb. Kár, hogy az iskolákban még több gondot nem fordítanak a német nyelv tanulására, hadd tanulnák meg együtt egyéb tudományokkal, legjobb volna ha német nyelven tanítanának a felsőbb iskolában, sőt annál nagyobb gyakorlatul jó volna, ha általában német lenne a tanítási nyelv. De még mind ez nem elég; hogy annál nagyobb otthonoságot szerezzen magának, már ha erszényem kissé

megbánja is, hadd menjen német szóra, menjen Bécsbe pár évre, hogy tökéletes német váljék belőle.

A gondolkodásának ezen fonala annyira természetes, hogy kételkedni sem lehet fölötte, miszerint így fog okoskodni minden szülő, valamint minden ifjú, kinek sorsa önmagára bízott.

És ekkor azután isten hozzád magyar nemzetiség!

A bécsi kormányon bizonyosan nem fog múlni, hogy alkalmunk a német nyelv tanulásában módunk legyen; mi pedig a miért Leo Thunra annyira haragudtunk, most tán még magunk fogjuk kívánni, mert qui vult finem debet velle media. Diadalt fognak ülni a civilisatorok; mondtuk mi mindig, hogy ennek így kell jönnie, ezt fogják mondogatni kezeiket dörzsölve s nem fognak győzni dicsérni bennünket, hogy mily szép előmeneteleket teszünk a német nyelvben, mily óriási léptekkel halad a Kultur kelet felé, mi jó, mi derék nemzet mégis a magyar, csak bánni kell vele tudni. Lesz mód elég németül tanulni.

De szükséges is lesz, hogy magunkat e tekintetben minél jobban kiművelni igyekezzünk. Jól, tökéletesen tudni azon nyelvet, melyen kell közlekedni a politikai életben, oly nagy előny, hogy ennek hiánya képes felében legalább paralyzálni minden előnyt, melyet különben ész, tudomány, ügyesség részünkre biztosítana. Egy jól pergő nyelvű, habár fölületes ember, hányszor lebeszél mást, kinek eszméi sokkal magasabban és sokkal mélyebben járnak, de előadási készségben, gyorsaságban a másikkal nem mérkőzhetik. Hát még ha nyelve botorkázik, ha szavak és kifejezések után keresgél tanult nyelvtanából és szótárából, mi belőle fejében maradt, lehetlen kiállania a versenyt. Az ember megzavarodik, ál szégyen is bántja, boszankodik is,

hogy magát jól megértetni nem bírja; nem is értik, félre is értik; szóval hátrányban marad. A beszéd hasonlít csatához; nyelv a fegyver, a ki ügyesebben tudja forogtatni, győz; Dávid leveri Góliátot. Ez áll a mindennapi társalgásban, áll minden fontosabb beszélgetésnél, még inkább a tűzzel folyó vitatkozásoknál, különösen azon capacitatióknál, melyek majdnem csak oly hathatós tényezők a politikai és maga a parlamentáris életben, mint a szószék működése; de áll mindenek fölött akkor, midőn ki kell állani a középre s szónokolni kell. Egy ügyesen blateráló doctort szívesebben fog hallgatni a közönség, mint egy Deák Ferenczet, ha a nyelv nem bírása miatt előadása döcögős, nehézkes és nem szabad. Hiába mond aranyigazságokat és szép gondolatokat, ha hallani kellemetlen és fárasztó. Ily bajtól bizonyosan igyekezni fog megóvni magát mindenki, a ki a közügyekben és a Reichsrathban szerepelni akar, mert a legtöbb bizonyosan kész lenne magát hallgatásra kárhoytatni mintsem ily akadályokkal küzdjön minden lép-ten nyomon s azt kellessék tapasztalnia, hogy minden perczben előnyöket vívnak ki maguknak azok, kik vele különben igazi értékre és képességekre nézve nem is mérkőzhetnének. Mert nem mindenkinek adatott a társalgási, még kevesebbnek a szónoki s azon rábeszélő tehetség, melynél természetesen a nyelv jó pergése legfőbb tényező, de még kevesebbnek adatott az, hogy amúgy könnyedén tanuljon nyelvet nyelv után. Ebből azután az következik, hogy vagy egészen visszavonul sok ember, félve a nyelvvel való küzdés nehézségei és fáradsalmaitól s elvesz a közügyre nézve sok igen derék, igen jeles ember, vagy pedig egész erővel és folytonos szorgalommal neki dűl a német nyelvnek. Ekkor azután ismét elhanyagolja a magyart, mert elég egyet is

megtanulni úgy, hogy az ember ezen író és szónok legyen; a német a szükséges, a magyar csak a kötelesség-parancsolta, de szorosan véve nélkülözhető tanulmány, melyik fogja nyerni az elsőséget?

Mily kilátás!

Azt fogjuk tapasztalni legműveltebb embereinknél, hogy míg perfect németek, kiknek bizonyosan odáig terjed dicsvágyuk, hogy szebben beszéljenek németül mint magok a bécsiek, kivált pedig szebben mint a csehek és lengyelek, kiknél rendesen még inkább ki szokott ríni a nemzeti hangejtés, mint a magyaroknál: addig magyarul csak úgy fognak beszélni mint a vidékők s falujokbeli köznép, mert csak odáig vitték a nyelvművelést a mi gyermekkorukban vagy cselédektől rájuk ragadt. Ilyeneket láthat most is eleget, ki az efféle dolgokra figyel. Hányszor tapasztaltuk, hogy épen az úgynevezett legjobb társaságból való emberek a legotthonosabban és könnyebben beszéltek a legfinomabb német társalgási sőt irodalmi nyelvet, beszéltek francziául úgy a hogy, angolul valamit, olaszul valamit, ellenben magyarul oly rútul, oly póriasán, annyira tájkiejtéssel, hogy hallani botrány. így lesz ez általánosan, lesz úgy és még inkább úgy mint volt pár évtizeddel ezelőtt.

A magyar nyelvvel pedig háttérbe fog szorulni egyebekben is a magyarság. Valamint a nyelv az emberi természetnek, a léleknek productuma és emanatiója, úgy a nyelvnek visszaható ereje is van. Egy adoptált nyelv magával beviszi a lélekbe mind azt, minek eredetileg a nyelv maga volt kifejezése és kifolyása. Magyar szólás magyarrá tesz, német németté; az ember olyanná lesz, a mely nyelven beszél, a melyen gondolkodik. Ez igen természetes és másként nem is lehet.

Ha a Reichsratliba megyünk – és akkor azután benne is maradunk örökre, ezt jegyezzük meg jól – kétféle magyar lesz: vagy olyan, ki félrehúzza magát mindentől s falusi egyszerűségébe zárkózik; vagy olyan, ki csakúgy német lesz, vagy sok tekintetben még németebb mint maga az osztrák német; vagy bendegúz, vagy bécsi magyar. Ismerjük hazánkfiainak ezen utóbbi fajtáját. Ismerjük azon szánakozást gerjesztő szellemi állapotot az egyénben, midőn a nemzeti jellem megtört, elkopott s a legerélyesebb lelki tulajdonok felett diadalt ül az elmajmolt idegenszerűség. Az ilyen ember olyan, mint egy bevetett fold, melybe bekapott valami parasyta növény s kipusztítván belőle a veteményt, önmagát honosította meg, amabból nem hagyván egyebet, mint itt-ott tengő egyes szálakat. Inkább legyen idegen mint korcs. Szánakozással fordul el az ember a természetéből kivetköztetett embertől; a hol a kebelnek erősebb indulatai megtörttek, ott kipusztul az erkölcsnek valódi alapja. Inkább bárdolatlan vad, mint eunuch. És kivált a magyar olyan, hogy csak addig ér valamit, míg egészen és igazán magyar; vegyétek el nemzetiségét s akkor azután igazotok van, ha megvetitek és szánakozással fordultok el tőle.

A többi pedig visszavonul hazájába, visszahúzza magát mint a csiga héjába lia ellenséget érez szarvaival. Visszavonul, mert a romlást „látja és kebelét szomorún bezárja,” mert látja, hogy neki szerepe nincs; mert látja, hogy a szereplés csak kevesekre maradt, mindenkinek nem is juthat belőle osztályrész; mert látja, hogy ereje nincs az árnak ellentállani, mert félti önmagát és hozzátartozóit a kikerülhetlen nemzetiségi és jellembeli hanyatlástól. „Inkább soha ne legyen semmi, minthogy fiamból afféle magyarka vagy német legyen. Inkább ne

is tanuljon, minthogy németül tanítsák.” Valóban nem minden ember gondolja azt: hogy csak előmenetelt biztosítson gyermeke számára és boldogulhatást, kész lesz elvállalni a tyúk szerepét, kivel kacsat költetnek, s ki aggodalommal látja a vízben lubiczkolni költött fiait, midőn maga a víztől irtózik. „Hadd maradjon itthon, pőrén, megél valahogy mint jó magam, vagy ha még annyira sem viszi is a műveltségben, hát hisz az én apám és öregapám is csak megvult, még jobban nálamnál.” Ilyen gondolkozás mellett gyönyörűen megyünk majd hátrafelé, hátrafelé annyival inkább, mivel még úgy sem indultunk meg előre épen oly nagyon minden vasutak és gőzgépek mellett is, hogy a recidivának kitéve ne volnánk; s ha ez így tart egy ideig, a minthogy tartani fog – ezen ne kételkedjünk – majd azon vesszük észre magunkat, hogy a civilizáló nép eljön, irtani fogja a kultúra ezen vadonjának még sok helyt fennálló őserdejét s mi majd leszünk Európának szánakozásra méltó, de mindenki által feláldozott indiánjai. Korábban megóvtuk az őserdőt, mert habár kifelé nem szerepeltünk, de itt benn urak voltunk, úgy a hogy de mégis, saját házunkban. Most nem úgy lesz, szabadságunkat, önállásunkat elnyelte az összbirodalom, a birodalmi tanács; ledőltek a falak, ki, de be is lehet járni szabadon mindenkinek.

Valóban azon elbűsulás és visszavonulás, mely nemzetünk nagy részénél általánossá válnék a Reichsrathba menetel folytán, végveszélylyel fenyegetné nemzetiségünkkel együtt azon nagyszerű s oly örvendetes haladási mozgalmat is, mely felébresztve költészetünk újjászületése által, megindítva Széchenyink dagadó keble és lángesze által, erősödve és általánossá válva azóta folytonosan, de mindig a nemzetiség érzelméből

véve indító erejét s a törekedés melegét, mindez ideig, ha nem is mindig egyenlő eredménnyel, de az irányt és az akarat erélyét tekintve geometriai progressióban növekedett. Nálunk a haladásnak, különösen az anyagi dolgokban egészen más rugói vannak, mint egyebütt. Más népeket, kiket mostál lábban látott el a természet, az életszükség készíti arra, hogy körülnézzenek ugyancsak s gondoskodjanak életük fentartása végett. Ott az iparkodásnak főrugója az éhség. Szorgalom és ipar oly hathatós eszközök, hogy erősen megindulva a célnál tovább mennek hatásukban s nemcsak éhséget csillapítanak, hanem gazdagságot is teremtenek. Iparos népek azon kezdik, hogy megélhetnek, s azon végzik, hogy dúsakká lesznek; mindig azon kilátással, hogy ha nem iparkodnának, nem csak a gazdagságnak lenne vége, de megélni sem bírnának. Nálunk ez másként van. Nálunk megél az ember, ha nem iparkodik is; élünk jobban, kellemesebben és nemesebben is, ha úgy tetszik, ha iparkodunk, de megélni amúgy is tudunk s tudtunk is azelőtt is, sokan azt mondják, jobban mint most. Nálunk tehát az éhség nem rugója az iparnak és anyagi haladásnak. Nagyobb rugó a hiúság és némely osztályoknál a fényűzés iránt való hajlam, de ez nem általános és a nép tömegénél gazdagnak azt tartják, ki soha meg nem szorul s kiről azt hiszik, hogy vermeiben vékaszámra van az ezüst penészes húszasok és tallérokban, de legyen bár hat ökre, öt lova, juhnyája stb. a közember csak úgy öltözködik, csak úgy lakik mint az, a kinek egy bogara sincs és megvetéssel nézi másnak czifra nyomorúságát. Nem az a kérdés, hogy jól van-e ez így, az anyagi szükségeknek nélkülözni tudása nem feltételezi-e a szellemi szükségeknek is könnyű nélkülözését; a kérdés csak az: így van-e vagy nem. Büszkén

mondogatta eddig a magyar: „extra Hungáriám non est vita,” minden szalmaviskók és feneketlen utak daczára, s bár nem hallotta e szókat: proletár és pauperismus, de azt tudta, hogy míg másutt dögmirigykint pusztít az éhhalál, addig nálunk minden koldusnak jut egy falat kenyér. Ily körülmények s ily gondolkozás mellett az anyagi szükség nem késztet iparra s azzal összekötött haladásra, és végre az önkénytelenül bekövetkező gazdagság és túlsúly elnyerésére. Nálunk a haladásnak más rugói vannak, melyek talán épen oly határozatosak, mint a jobbanélés utáni vágy és anyagi élvezek utáni sóvárgás. Hazafiság és nemzetiséghez ragaszkodás ezen rugók. Mi restellettük, szégyeneltük más nemzetek mellett való hátramaradtságunkat, még mielőtt be is láttuk volna, hogy a mai világban szegény nemzet – gyenge nemzet. Széchenyi tudta kivel beszél, midőn haladásra s „csinosodásra” nógatva bennünket, folyvást nemzeti díszről s fajtánk becsületéről beszélt. Mi – ne tagadjuk – nem csak azért akarunk lenni gazdagok, hogy magunk becses személyét kényeztethessük, hanem azért is, hogy hazánk legyen gazdag, legyen hatalmas, mert csak így lehet független. S azért nógatjuk egymást jó gazdálkodásra s azért akarunk hitelbankokat állítani, azért akarjuk országosan is emelni a mezei gazdaságot: hogy őseink vérével szerzett – s mint egy 61-diki szónok monda – „eszökkel fentartott” hazánkából önfajtánkat ki ne becsülhesse az idegen.

Ha majd a Reichsrath gyökeresen felforgatván alkotmányunkat, lassanként – mit mondok? rohanólag gyengíti s aláassa nemzetiségünket: vége lesz nálunk az előretörekvésnek. Mi visszavonulunk mind inkább őserdeinkbe, de az idegenek nem maradnak el és utá-

mink jönnek irtó fejszékkel; ők majd boldogulnak anyagilag, mi magunk közül is beállanak hozzájuk sokan napszámosoknak s ezeknek is jut a közvagyonosodásból valami; a kultúra haladni fog Magyarországon, de nem a magyar nemzet fog haladni, nem egy nemes lelki tulajdonokkal bíró nemzet fog itt díszleni szellemi nagyság és emelkedettségben, melynek csak istápjá az anyagi előmenetel: hanem boldogulni, az az gazdagodni fognak egyes idegenek s lesz ez ország olyan, mint egy haszonbérbe adott pusztai birtok, tele tán nagy aklokkal és füstölgő gőzgépekkel, de melyen nem találsz vidám falusi népet, nem találsz falusi lakot, hol vendégszeretet, barátság és életkedv honol.

Menjünk a Reichsrathba!

De mind erre azt mondják: nem úgy, dehogya úgy, nem keli a dolgokat oly fekete szemüvegen nézni, nem úgy van a dolog. Ha mi elmegyünk a Reichsrathba, nem hogy nekünk fognak praescribálni az idegenek, sőt inkább mi leszünk ott az urak. Hiszen mi roppant előnyben leszünk ott. Ki mérközhetik ott velünk észben, erélyben, politikai jártasságban? Emlékezzetek a kisebb vagy is kiegészített birodalmi tanácsra, mérközhetett-e ott valaki a magyar tagokkal s nem az lett-e az eredmény, hogy megbukott a régi rendszer, s ha jól tudtuk volna használni az alkalmat, azóta már partra jutottunk volna. Hogy ne volnánk mi ott igen nagy előnyben? Azt gondolja a kormány, hogy velünk majd tetszése szerint bánik mint a volt Reichsraththal, melynek nem volt se keze, se lába, melyben nem volt egy igazi s gyakorolt parlamentarís ember is; de majd egy kicsit másként fognak akkor beszélni, a jó bécsiek szemet szájat fognak tátani, mert ők hiszen még nem is tudják mi egy igazi parlament. S azután a többi elégedetlenek, a cse-

liek és lengyelek mind velünk fognak tartani, sőt neki bátorodnak s vérszemet kapnak még a jó Ober- és Nieder-Oesterreicherek, sőt a kedélyes tyroliak is. Meglás-sátok, ha jól tartjuk, jól forgatjuk odafent magunkat, nehogy felolvasztanának bennünket, de sőt majd mi magát a Reichsrathot Pestre hozzuk fészkestül, minden pereputtyostól.

És ha majd ekkint meg lesz alapítva fensőbb-ségünk, nem lesz mitől félteni nemzetiségünket.

Difficile est satyram non scribere.

Vegyük a dolgot komolyan és gyakorlati szempontból. Kiket fognánk mi a Reichsrathba küldeni, legyen az teljes parlament vagy kisebb testület, mely majd csak idővel nőné ki magát parlamentté. Ha most a képviselők valamelyike ellen vizsgálatot rendelünk, azon kérdés következik mindjárt, kit küldjünk ki vizsgáló biztosul, – s azután az következik, ki tud tótul, ráczul, oláhul a szerint a milyen a választókerület. Midőn majd a Reichsrathba válogatnánk a követeket, az lenne az első kérdés, ki tud még pedig jól németül. S most már nézzük, miféle szellemi dispozióban vannak ezen németül jól tudó hazánkfiak.

Gúnyoljuk mi bármennyit a bendegúzókat, kétségtelen az, hogy ha felülről jó a műveltség, alulról jó a nemzeties szellem. A nemzetiséghez való ragaszkodás érzelme a népből veszi táplálékát mint veszi a plánta életnedvét a földből, benne rejló gyökerei által. Mindnyájunknak közös törzsöke a nép, a műveltebb rész ezen törzsöknek csak ágait, koronáját, virágát képezi. A népből emelkedünk ki mindnyájan s hozzá térünk vissza. A nép a közös méhkas, mely rajként eresztgeti ki a műveltebb s előbbkelő osztályokat s valamint a tenger kipárolgásából lesznek

felhők melyek a földet vízzel táplálván források majd patakok és folyók útján ismét visszatérnek a tenger közös medencéjébe, úgy mi is kiemelkedünk s visszatérünk a nép kebelébe melyből vettük eredetünket. A nép mindnyájunknak közös anyja.

A művelt s a világban sokat forgott emberben ritkán van meg az a mély ragaszkodás nemzetiségéhez mely a kisebb látkörű ember keblében honol. Azért szükséges hogy minél szorosabb összeköttetésben maradjon a néppel, melyhez való tartozásának tudata eredetére s rendeltetésére emlékeztesse, nehogy világpolgáriasság közönyösség inficiálja. A művelt embernek nehogy megfeledkezzék nemzeti álláspontjáról, üdvös mindég a néppel való gyakori érintkezés, ellenben veszélyes az abból való elszakadás és elzárkózás, mert végre is kiírni sokaknál a buzgalom, ha csak az észből s nem egyszersmind a kedélyből veszi táplálékát. S hogy ez így van valósággal, bizonyítja az hogy szemlátomást nagyobb nálunk is a nemzetiséghez való ragaszkodás az alsóbb mint a felsőbb rétegeknél s ritkaság hogy ezeknél is feltalálható legyen a tős gyökeres magyar t y p u s. Már most ha mi oly embereket küldünk a Reichsrathba, kik németül legjobban tudnak; kétségtelen hogy olyanokat kell küldeni, kik a legműveltebb osztályokhoz tartoznak s így olyanokat kiknél kevésbé lehet feltenni azon benső ragaszkodást a magyarsághoz, mely inkább sajátja azoknak kik a néppel szorosabb érintkezésben vannak. Pedig hogy németül jól kell tudni azoknak, kiket felküldünk, annyi kétségtelen, de kétségtelen az is, hogy jól tudni németül nem épen oly könnyű dolog s még nálunk se épen oly könnyen feltalálható tulajdonság, bármennyire legyen is a német nyelv

tudása köztünk elterjedve. Igen ritka eset az hogy valaki úgy bírjon két nyelvet, hogy mind a kettőn egyenlő könnyűséggel tudja kifejezni gondolatait s tudja érvényesíteni a különben egy nyelv használat mellett is oly ritkán feltalálható szónoki tehetséget.

Tisztelet becsület a kitűnőségek iránt de hiába tagadnók, hogy ha a mi tanácskozó testületeinknek tömegét nem képeznék a német nyelvet törő tősgyökeres hazafiak, nem bírnának azon valódi magyar jellemmel, mellyel bírnak ilyformán. Ne tagadjuk hogy ők képezik az ellenőrséget a szellemdús emberek tulsapongásai ellen a közönyösebb világpolgárias szellem régióiba s ők adják meg ezen tanácskozó testületeknek valódi typusát. Ha már most a Reichsrathban ülő küldötteinknek nem lesz háta mögött ezen elem, ha elmarad tőlük ezen ellenőrség: váljon lesznek-e ott ők oly éberek mint itthon, megőrzik-e híven kebleikben nem mondom a hazafiúságot, de egyszersmind azon benső ragaszkodást a magyar nemzetiséghez, mely egyedüli biztosíték volna arra, hogy híven megőrizzék s erélyesen fenntartsák hazánk s nemzetiségünk legfőbb érdekeit.

Itt van mindjárt a féreg, mely gyökerét rágja reichsrathi küldötteink állásának.

Menjünk tovább. Mihelyt ott ülnek hazánkfiak a Reichsrath padjain s legkisebb kilátás lesz arra, hogy a Reichsrath intézménye maradandó lesz s nem csupán ideig óráig tartó kísérlet: azonnal ki fog fejlődni a testületi szellem, mely elegyengeti a különbségeket s egyenlő mázt vonván az egész testületre, ha nem semisíti is meg de nagy részben csökkenti azon önállóságot, ha úgy tetszik exclusivitást, melyet most általában hánynak szemünkre a bécsiek. Nem kell ezt ma-

gyaráznom, mert ez oly természetes valami, hogy kétségbe nem lehet vonni bekövetkezését. Mi lesz most már ennek eredménye? Az, hogy azon hazánkfiaink, kiket már úgy is a leghiggadtabb tán túlságig higgadt emberekből válogatnánk ki, ezáltal ismét vesztenek egy fokot tős gyökeres magyarságukból.

És vegyük most már azon benyomást, melyet tesz ránk kis kultúrához, parlagias viszonyokhoz, szegényes környezethez, éhez a kis Pesthez szokott s habár különben az európai közműveltség színvonalán álló de mint nemzet kezdetlegesen európaias hangulata emberekre, az aránylag nagy, pompás, dúsgazdag Bécsnek hatása; az a sok palota az a sok sas, az a sok udvari dolog, a hatalomnak jele és jelvénye mindenfelé. Ön-kénytelenül meghunnyászkodik a magyar ember látván ilyeneket. Váljon nem hatna-e mindez lehangolólag reichsrathi küldötteink kedélyére is?

És hát nem jutna-e mégis gyakran eszébe hazánkfiainak ezen gondolat: talán még sem jól van ez így, még sem kellett volna talán nekünk ide jönnünk, kik mindig azt mondtuk hazánkról: a nagy világon e kívül nincsen számodra hely, ... itt élned halnod kell. Mert nem hiszem hogy nyugton maradjon a nemzet lelkiismerete; igen sok ember lesz nálunk olyan ki fájlalni fogja hogy ennyire jutottunk; ezen érzés fájdalmas hangokban sőt szenvedélyes kitörésekben fog nyilvánulni. Nem fogna-e ez zavarólag hatni a magyar tagok kedélyére, nem fogna-e lelki szemek előtt Magyarország függetlenségének képe Banquo lelke gyanánt ott ülni a Reichsrath asztalánál?

Ily benyomások mellett hol marad majd azon hajthatatlan lelkület azon leigázhatlan emelkedett kedélyhangulat, mely képes egyedül hatást gyakorolni

másokra, képes egyedül ragadni magával másokat. Ha megtörik nemzetünknek ezen jellemvonása, mely kiválólag jellemzi elvitázhatlanul, hol van akkor a kilátás arra, hogy mi képesek leszünk oly állást foglalni Bécsben, hogy ne csak magunkat óvjuk meg, de vezesünk tetszésünk szerint másokat is. Hol lesz akkor azon erély, mely nem csak magát tudja megóvni mások befolyásától de önmagunknak biztosíthat mások felett felsőbbiséget.

Ennyit a lélektanból. De ne feledjünk ki a számitásból még más körülményeket sem. Még egészen másnemű befolyások is fognak hatni a mi küldötteinkre. Veszedelmes az a bécsi levegő, háromszáz esztendő óta tapasztaljuk. Emberek vagyunk. Egyiknek jól esik egy kis cím, vagy egy kamarás kulcs, másoknak egy kis hivatal, harmadiknak és a legtöbbnek egy kis anyagi segély. Hogy nem fognak elmaradni a kísértők, kik majd körülveszik az embereket, abban úgy hiszem, senki se kételkedhetik. Hozzá lehet férni az emberekhez itt is, de úgy hiszem sokkal könnyebben lehet majd ott helyben Bécsben, hiszen nálunk itthon még azt is megkérdezzük néha, mit csinált Bécsben, ha az ember történetesen egyszer másszor felrándul. Ott helyben ezt sokkal könnyebben és egész kedélyességgel el lehet végezni. De ha már egyszer elmegyünk a Reichsrathba, sokkal tisztességesebb módon is elő lehet az illetőknek hozni a capacitatio eszközeit, mert azt mondhatják: hiszen hála istennek, nem úgy állunk most már szemben egymással, mint azelőtt; most már csakugyan jó barátok vagyunk, nem ellenségek mint azelőtt. Nincs többé helye azon féltékenységnek, mely korábban legyőzhetlen bizalmatlanságban nyilvánult, mert most már közös érdek, közös kötelesség, közös befolyás

kapcsa fűz egybe mint egy közös család tagjait, mindnyájunkat. Most már csak nem lehet hazaárulás oly állásba tenni magunkat, hogy sikeresebben s nyomatékosabban folyhassunk be személyes állásunknál fogva a közügyekbe. Miért hagyjunk mi mindent a többieknek, miért ne részesülnénk mi is mind azon jókban, melyeket a közálladalom feltartott a személyes érték és érdemek számára, mi csak úgy követelhetjük mindezekből az osztályrészt s valóban nem volna jó dolgunk, ha ott hagynók. Nem nélkülöztünk-e eleget 17 év óta, nem szenvedtünk-e eleget, míg mások folytonosan elszedték előlünk az epret. Ha minden farsangnak megvan böjtje, hasonlóképen hosszas böjt után is kell farsangnak következnie. Hadd bosszankodjanak ezek a németek, hogy nem csak az ők részére teremnek, ezután az udvari kitüntetések, a díszes állomások és jövedelmes hivatalok rózsái.

Mindezeknek ellenében azzal szerezzünk-e a nemzeti ügynek kellő garantiát, hogy mint hajdan némely megyék követeiket, mi is megeskessük a reichsrathi küldötteket, hogy hat évig nem vállalnak kormányhivaltat?

Ily körülmények közt, ily szellemi dispositióval lehet-e észszerűleg várni azt, hogy a mi embereink Bécsben oly állást bírnának elfoglalni, hogy kivívhassák maguknak azon felsőbbiséget, mely nélkül el volnánk veszve menthetlenül. Mert mi hazánk és nemzetiségünk érdekeit csak akkor láthatnók még némileg biztosítottak, ha felsőbbiséget bírnánk gyakorolni odafent. Győzni vagy megsemmisíttetni – ez volna ránk nézve az alternativa. Mert miután negyedfélszázados tapasztalásunk és különösen a legújabb idők története azt bizonyítja hogy az osztrák politika vezetői ellenállhatlan vágygyal voltak mindég s vannak e perczen is eltelve,

bennünket kizsákmányolni, beolvasztani és megnémesíteni: mihelyt felülkerekednének a Reichsrathban, ellenállhatlanul követnék ez irányt, mi országos önállóságunk és nemzetiségünk végromlását vonná maga után.

A mi állásunk e tekintetben egészen más mint az örökös tartományok népeié. Mi nekünk folytonosan kell ellenökben védenünk nemzetiségünket, mert részökről folytonos támadásnak van kitéve. E támadás kétféle, erőszakos és – ha úgy szabad kifejeznem magamat – kézalatti. Az elsőnek esete forgott fenn mindannyiszor, midőn (mállásunkat támadták meg, mert önállás nélkül nincs magyar nemzetiség. A támadás másik módja a németiség terjeszkedési törekvése s mindazon eszköz mely által terjeszkedett nálunk az osztrák befolyás. Ez utóbbinak majdnem oly sajnos következeit tapasztaltuk mint az elsőnek. Ellenben nekik legkisebb okuk sincs attól tartani, hogy mi nyomjuk el nekik akár önállóságukat akár nemzetiségüket. Ilyestől tartani részükről valóban képtelenség volna. Tehát épen nem egyenlő köztünk a játék. Azért ne is vegyék hallatlan vakmerőségnek részünkről, ha azt követeinők hogy miénk legyen a felsőbbség, mert mi csak így állhatunk meg ellenökben. Ha pedig ez nem tetszik, ha erről hallani se akarnak, akkor átláthatják hogy csakugyan képtelenség nekünk a Reichsrathban együtt ülnünk.

Valóban képtelenség volna. Egy ily vegyes házasságon, ily egyenlőtlen felek közt való természetellenes szövetségen nem lehetne áldás. Lehetnek ők is a maguk nemében igen derék, eszes, tanult emberek, de oly különböző a két népnek, akár német akár szláv, és a magyarnak génusza; oly különbözők történeti előzményeink, oly különböző azon nevelés melyet kaptunk, mert a népek nevelője saját történetök s alkotmá-

nyuk, hogy lehetetlen volna nekünk annyira assimilálódni, hogy csak egy félig meddig is jó egyetértést s öszhangzatos működést lehetne várni egy belőlünk alkotott közös testülettől. Sok víz lefolyik addig a Dunán, míg ők, a szabadság mostoha gyermekei, valósággal megízlelik az alkotmányos életet; mikorára ők megérnek oda, hogy köztük a valódi szabadságszellem és alkotmányos ösztön lábra kap, akkor, ha a Reichsrathba megyünk, ugyanaz már régen el fogott enyészni Magyarország határai között.

Mindezekből látható, mily kevés kilátás van arra, hogy mi legyünk az urak a Reichsrathban. Visióknál egyébnek nem lehet mondani, ha azt gondolják németek, hogy majd összepakoljuk szépen az egészet s leúsztatjuk Pestre a Dunán. De hát mit is nyerénk vele, nem fognánk-e törököt? Nagy nehezen rá kezdünk menni arra, hogy hazánk fővárosa magyar színt öltson magára, elértük azt hogy fővárosunk összes mindenféle ajkú lakosságát oly hazafias szellem lelkesítse, mely nem hagy semmi kívánni valót. Idehozzuk-e azt a sok idegent, Pestre hozzuk-e Bécset, hogy itt helyben érjen azon veszedelem, melynek kikeringülése végett nem akarunk Bécsbe menni. A birodalomnak csupán egyik nevezetesebb városává hagyjuk-e tenni Pestet, a helyett hogy Magyarország fővárosa legyen?

Ne hitegessétek magatokat visiókkal; a népnek pedig ne akarjatok hatni hiúságára s önhittségi gyengéjére a helyett, hogy józan észére és hazafiságára akarnátok hatni. Akad magyar ember kinek nagyon hízeleg azon gondolat, hogy majd ki tudja mily fényes szerep vár azon magyar Reichsrathokra, kik Bécsben s az egész birodalomban adni fogják a tempót, kiknek pompás beszédeit ott bámulja a sok idegen nép. Még tán

olyan is akad, ki azt reményli hogy a szűk nadrágot is felctroyáljuk a német sógorokra, a kanászkalapot már úgy is eltanulták tőlünk.

A ki sokat markol, keveset szorít – régi igaz közmondás. „Magyarország nem kíván avatkozni más országok törvényhozásába vagy kormányzatába s e részben a viszonyos méltányosságon joggal követeli” – mond a 61-iki második fölirat. Valóban mi nem bánjuk nagyon, akár mint intézik el az örökös tartományok a Feudalgerichtsbarkeitot, valamint nem akarjuk hogy ők regulázzák nálunk a Comitatswirthschaftot. Elég nagy lom vagyunk mi magunkra is. Annyi mindenféle elemmel kell így is küzdenünk, oly nehéz és még nehezebbé is válhatik összetartani ezen különböző elemeket s azokból egy annyira mennyire compact nemzetet összetartani, hogy alkotmányunk hasonlít egy túlterhelt hajóhoz, mely alig tud nagy súlya miatt mozdulni s melyet minduntalan becsapással fenyeget az ár. Minek nekünk még több teher, alig bírjuk a mostanit is; minek nekünk még több baj több gond, van most is elég. Végezze kiki maga baját s maradjon egymástól békével. Valóban csudálatos volna az, ha mi elvesztve saját önállóságunkat nyernénk hatalmat mások ügyeiben gyakorolni döntő befolyást. Nem vágyunk e fényes szerepre, megleszünk magunk egyszerűségében, csak hagyjanak minket magunkra.

Nem fűzöm tovább e gondolatokat. Igen sok oldala van e tárgynak, fel kell világosítanunk mindeniket, nem kétlem fel is fog világosíttatni annak rendje szerint; én csak a nemzetiség szempontjából akartam ez alka-

lommal hozzá szólani, – röviden, mert nem élünk épen e perczben oly időket, hogy ráérnénk annyi dolog közt olvasni terjedelmes értekezéseket. Évek óta áll előttünk a Reichsrathnak rémváza, évek óta beszélünk róla, hírlapjaink százszor meg százszor emlegették, de tüzetesen csak ennyire se volt még tárgyalva, mint én most tevém.

Szomorú látványt nyújt azon polémia, melyet nekünk évek óta kell folytatnunk a bécsi hírlapírók és publicistákkal.

Keserű sors az ránk nézve, hogy míg mi szívünk vérével készek volnánk megpecsételni mind azt, mit hazánk szabadságáról és nemzetiségünkről mondunk, oly emberekkel kell czívódnunk, kik bérbe adják tollukat s legjobb esetben rögeszmék által vannak elfogulva. Évek óta toljuk így Sysiphus kövét, azt is csak félszeg sajtóbeli engedékenység mellett, folytonosan leküzdve keblünkben azon indignatiót, hogy ily ellenfelekre kell a szót vesztegetnünk, kik fel sem foghatják azon állapotot, hogy az ember nem csak a dialectikai ügyességet de egész lelkét viszi magával a küzdőterre. Indignatio támad keblünkben midőn bizonyos tekintetben le kell az ők eszejárásához szállani, hogy megérthessenek, midőn azt látjuk hogy egy Deák Ferencz egy Lustkandl-el vitázik. Miért nem találkozunk mi oly férfiakkal, kiket az őszinte és valódi meggyőződés vezet s kiknél a szívnek melege s a lelkiismeret sugallata szabna hatást az eszmék túlcsapongásának s korlátolná azon méreg kitöréseit, melyet saját értéktelenségük tudata s küzdelmük sikeretlenségének látása tajtékoztat ajkaikon.

Ha legalább oly emberekkel volna dolgunk kik minden ügyességük mellett a dialectikában képesek

volnának felfogni egész összeségükben a fenforgó kérdéseket, kik bírnanak azon valódi alkotmányos ösztönnel, mely bizonyosan jobban ki van fejlődve bármely angol constabler vagy alkotmányos magyar megyei esküdtnél, mint sok osztrák miniszter s a legszajásabb bécsi journalistánál. Alkotmányosságról beszélnek ők, kik azt gondolják hogy minden meg van nyerve ha bizonyos parlamenti formák, pro forma miniszteri felelősségi törvény, adresse és budget-vita vázai közt mozoghatnak, de legkisebb fogalmuk sincs arról mi az a „nihil de nobis sine nobis.”

Ily emberek mondják azután nekünk, hogy a magyaroknak nincs semmi politikai képzettségük; oly emberek gúnyolnak minket a Corpus jurissal, kik azt hiszik hogy az alkotmányos felfogást csak úgy meg lehet egy encyclopediából tanulni, mint bármi egyebet.

Felelni nekik elismerem hogy kell mind a mellett, mert még azzal dicsekednének, hogy lejártak bennünket s a maga eszével gondolkodni nem szokott emberek előtt a nyeglék tekintélyre is vergődhetnek.

Óvja isten saját időszakai irodalmunkat hasonló emberektől, hasonló iránytól.

De nemcsak ezen jó barátinkhoz kívántam intézni szavaimat; czélom az volt, hogy ha nem restelli elolvasni e sorokat egy-egy hazánkfia, gondolkodásra készítettessék, hogy miután ezen kérdésen sarkallék egész helyzetünk, számot tudjon magának adni mind arról a mi annak körébe tartozik; figyelmeztetni kívántam különösen azon veszélyre mely legdrágább kincsünket, nemzetiségünket fenyegeti.

Ne vegye nekem rossz néven senki, ha szavaim talán gyanúsítást rejtenének magukban; kit nem illet,

ne vegye magára. Ne vegye rossz néven senki, ha ily válságos órában, ily életkérdésről nem épen azoknak ízlése szerint fejeztem ki magamat, kik csupán szakemberek higgadt real irányú fejtegetéseit szeretik, de szabad menetet engedtem keblem érzelmeinek is. En azt tartom, hogy most midőn lét és nemlét kérdése áll előttünk, nemcsak a higgadt eszélyre kell hivatkoznunk, hanem szükséges, hogy egész lélekkel karoljuk fel a kérdést; szükséges, hogy felbuzduljon mindnyájunkban a magyar vér, midőn a legszentebbhez nyúlnak, a mivel csak bírunk.